

Paul Le Blanc: Den stora Lenindebatten – historia och politik

[Ett tal som framfördes vid [Communist Party of Great Britain's Communist University](#), 20-26 augusti 2012. Här översatt från [Links: International Journal of Socialist Renewal](#), september 2012. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

Den fördjupade världskrisen, de allt kraftigare folkliga protesterna och upproren, och de ökande revolutionära möjligheterna har skapat ett förnyat intresse för marxismen, och parallellt med det en förnyelse av marxismen. En viktig figur i den marxistiska traditionen – och dess förnyelse – är en person som var central under den första revolution som leddes av revolutionära marxister: Vladimir Iljitsj Lenin.

För personer som tar marxismen på allvar, och menar allvar med att utmana kapitalismen och med revolutionära förändringar är Lenin en central person att ta itu med. Att brottas med och lära sig från de tankar och erfarenheter som förknippas med Lenin har blivit en prioritering för en betydande och växande minoritet forskare och aktivister.¹

Det är inte överraskande att ansträngningarna att få rätt på detta har gett upphov till olika sätt att förstå vad som hände i historien och (för en del av oss) hur detta på ett användbart sätt kan tillämpas på dagens verklighet och de framtida ansträngningarna. En av de senaste dispyterna som jag har blivit inblandad i – en gång hänvisade jag ironiskt till den som "Leninkriget" – sattes igång av en ung aktivist i USA vid namn Pham Binh.² Pham, som tidigare varit medlem i International Socialist Organization (ISO) i USA, men som lämnade några år innan jag anslöt mig till den, angrep den bortgångne Tony Cliff (en viktig person i ISO:s tradition) för att han ett kvarts sekel tidigare hade skrivit en omfattande biografi om Lenin, vars syfte delvis var att fungera som vägledning för uppbygget av brittiska Socialist Workers Party (SWP) och deras internationella anhängare. Cliff gav en historiskt felaktig syn på Lenin, säger Pham, för att befrämja sin egen speciella politiska agenda. Det gör sig Pham själv skyldig till, eftersom syftet med hans polemik är att befrämja sina egna speciella uppfattningar om Occupy-rörelsen och socialisters uppgifter i USA. Hans blygsamma bidrag utnyttjar några få Lenincitat och ett utmärkt verk som skrivits av Lars Lih, en seriös historiker och Leninforskare.³

Lars och jag drogs båda in i denna debatt – till en början på motsatta sidor. Men under debattens gång har det skett ett fruktbart närmande, även om det kvarstår en del olikheter och skillnader i våra tolkningar av det historiska materialet – men jag tycker att det finns en ömsesidig respekt och öppenhet mellan oss, som hänger samman med det faktum att vi delar mer eller mindre samma metodologi. Det jag vill göra här är för det första att peka på vad denna metodologi är. Sedan vill jag staka ut de två områden där jag och Lars har varit oense – en debatt 1905 bland bolsjevikerna, och innebörden i det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets (RSDAP:s) "Allryska konferens" 1912. Jag kommer att ange min egen förståelse av det nuvarande läget i denna diskussion och min egen tolkning av historiska fakta. Slutligen kommer jag att uppmärksamma de lärdomar som kan dras för vår tid – och även icke-lärdomarna – av tvistefrågor i denna ordväxling, och även

1 Se Paul Le Blanc, "Lenin's Return", *Working USA: The Journal of Labor and Society*, vol 10, november 2007, s 273-285, och även min inledning, "Ten Reasons for Not Reading Lenin", i V I Lenin, *Revolution, Democracy, Socialism: Selected Writings*, red Paul Le Blanc, London: Pluto Press 2008, s 3-80.

2 Huvuddelen av det relevanta materialet i denna debatt kan återfinnas på [Links: International Journal of Socialist Renewal](#).

3 Trots en del problem med Phams metodologi uppmärksammar han förtjänstfullt det faktum att Lenin 1912 inte hade för avsikt att skapa ett "nytt sorts parti", vilket många har tillskrivit honom – till exempel P N Pospelov m fl, *Lenin, A Biography*, Moskva: Progress Publishers 1965, s 82 och 189-191; och Bertram D Wolfe, "A Party of a New Type", i *Lenin and the Twentieth Century: A Bertram D Wolfe Retrospective*, red Lennard D Gerson, Stanford: Hoover Institution Press 1984, s 12-41.

besläktade frågor som går utöver detta speciella ”Leninkrig”.

Metodologi för historiker och marxister

En utgångspunkt för vår förståelse av den historiska metodologin är att inse det faktum att ordet ”historia” har två grundläggande betydelser. Som min gode vän *Wikipedia* framställer det: ”Historia är upptäckten, insamlandet, organiserandet och presentationen av information om tidigare händelser. Historia kan också betyda tidsperioden efter uppfinnandet av skrivkonsten.” Jag skulle vilja omformulera det och säga att historien först och främst är allt det som hänt i det förflutna (i en viss mening fram till just nu, som i sig själv just övergår i historien). Men historia är också en vetenskapsgren, studiet av det förflutna. Ibland kallas denna andra betydelse av historia för historiografi, som *Wikipedia* berättar för oss syftar på ”antingen studiet av historien och historiens metodologi som vetenskapsgren, eller en samling historiska arbeten om ett speciellt ämne” – till exempel Lenin och bolsjevikpartiet. Om ett ögonblick ska jag tala lite mer om historiens metodologi som vetenskapsgren, men först ska jag beröra sambandet mellan historia och politik.

En utgångspunkt för mig är att jag inriktar mig på marxismens bidrag till historiografien. En central del av marxismen är det som har kallats den materialistiska historieuppfattningen, eller historiska materialismen, som har haft en stark påverkan på historievetenskapen, precis som den har haft på många andra intellektuella vetenskapsgrenar. Det har givetvis funnits ursinniga kontroverser om hur man ska förstå och använda den historiska materialismen. Jag kommer att inskränka mig till att sammanfatta delar av hur jag förstår och använder den. Om vi vill förstå människor så är det avgörande att förstå hur de håller sig vid liv – de aktiviteter och relationer de inlåter sig på, och de resurser de använder för att få det de behöver (som mat, kläder, tak över huvudet) och de saker de vill ha. Det vill säga, vi måste titta på ekonomin.

På grund av sin centrala roll för människans förhållanden och för alla våra erfarenheter i livet, är ekonomin avgörande för att forma den mänskliga kulturen och medvetandet och institutionerna. Under åtminstone de senaste 5.000 åren har det funnits ett tillräckligt ekonomiskt överskott inom allt större områden i världen för att göra det möjligt med ekonomisk ojämlikhet, där mäktiga minoriteter berikar sig genom att utnyttja den arbetande majoriteten – och historien formas till stor del av dessa samhällsekonomiska klasser och de spänningar och konflikter och kamp som oundvikligen uppstår mellan dem. Historien är en dynamisk helhet av motsägelsefulla och samverkande faktorer, som drivs framåt av de motsägelsefulla och utvecklande möjligheter som finns inneboende i den – vilket har lett till att olika sorters ekonomier har kommit och gått, och dessa olika ekonomiska system kan användas för att utveckla en sammanhängande förståelse av historiens faktiska utformning under århundradena. Allt detta har blivit självklarheter inom historievetenskapen. Men det finns en central del av marxismen som är mer omtvistad – det starka sambandet mellan att studera historien och förpliktelserna mot en revolutionär politik.⁴

Även om en del historiker inte är benägna att medge det, ens för sig själva, så finns det alltid en samverkan mellan politik och historiografi. Om man är liberal eller konservativ eller anarkist eller fascist eller socialist eller rasist eller kvinnohatare eller jämlikhetskämpe eller nåt sånt (och vissa politiska uppfattningar sipprar till och med in i tänkandet också hos dem som anser sig vara opolitiska), så kommer det att påverka hur man tolkar och studerar och skriver historia. Det påverkar vilka frågor man ställer, svaren man letar efter, hur man tolkar de data man hittar när man undersöker historiska frågor. Marx och de som har omfattat hans inriktning är öppna och uppriktiga – de

4 Material som hänger samman med detta kan återfinnas i: Paul Le Blanc, *From Marx to Gramsci*, Atlantic Highlands, NJ; Humanities Press 1996, speciellt s 2-23; Isaac Deutscher, *Marxismen i vår tid*, på marxistarkiv.se; Victor Kiernan, ”History”, i David McLellan, red, *Marx: The First Hundred Years*, Oxford: Fontana Paperbacks 1983, s 57-102; Eric Hobsbawm, ”Marx and History”, *New Left Review*, I/143, januari-februari 1984; Ernest Mandel, *Marxismens plats i historien*, på marxistarkiv.se; Terry Eagleton, *Why Marx Was Right*, New Haven, CT: Yale University Press 2011.

försöker förstå historien för att hjälpa till att förändra världen i de utsugnas och förtrycktas intresse, och strävar efter en framtid utan utsugning och förtryck. Detta formar hur de studerar och tolkar historien – och det är inget fel på det, i synnerhet om de är medvetna om och ärliga med det.

Men här kan det vara av värde att göra skillnad mellan en seriös politik och det som många av oss har kallat en sekteristisk politik. En seriös politik försöker ta itu med världen som den verkligen är, och med de möjligheter till förändring som verkligen finns där. Om det handlar om en revolutionär politik så försöker den anknyta till de utsugnas och förtrycktas faktiska liv och medvetenhet och kamp på ett sätt som verkligen kan påverka, och få till stånd medvetenhet och kamp som på ett positivt sätt kan förändra liv och skapa möjligheter till en verklig revolution. Om det är en sekteristisk politik kanske det uttalade syftet är detsamma, men det verkliga syftet är att upprätthålla ett visst sorts universum som är skilt från det faktiska, verkliga liv och den medvetenhet och kamp som existerar hos de som bor i det större samhället. Det främsta syftet är att bekräfta och bibehålla sin egen speciellt unika organisations och teories centrala roll och betydelse.

Detta sätt att närma sig politiken påverkar ofta ens sätt att närma sig historien – en brist på allvar, att skapa historiska berättelser på grundval av fragment som ryckts från den ena eller andra källan utan att helt ha förstått dem för att få fram en speciell sekteristisk poäng, att bekräfta ens egen speciella åsikt eller argument för det man anser ska göras. Hänvisningar till historien är funktionella – att faktiskt fördjupa sig i historiska källor och tolkningar har en tendens att avfärdas som bara förbehållet vissa, och det primära är att skapa en känsla av historisk auktoritet för vad vi bör göra – eller säga – idag eller imorgon. Det är inte bra historiografi.

För seriösa marxistiska historiker tror jag det hjälper att ha en känsla för historievetenskapens integritet och även en stark känsla för det jag skulle vilja kalla ”den aktivistiska nackdelen och den aktivistiska fördelen”. Jag vill anknyta till de liknande och olika kvalitéer som jag anser kan återfinnas i Lars Lihs och mitt eget sätt att närma oss frågan. En del av likheterna kan återfinnas i vår hållning till vetenskapsgrenens integritet.⁵

En seriös historiker måste först av allt lyssna på andra. Det handlar bland annat om att vara bekant med vad andra historiker har att säga (det vill säga andrahandskällor) och även vad de personer man faktiskt studerar har att säga (vilket rör det vi kallar förstahandskällor). Det är viktigt att kunna läsa det som sägs med en positiv inställning (det vill säga att verkligen och uppriktigt försöka förstå vad personen säger och menar) men också kritiskt (vilket betyder att bedöma möjliga inre motsägelser i det som sägs och även motsättningar mellan en andrahandskälla och en förstahandskälla, eller motsättningar mellan en förstahandskälla och en annan). Ett riktigt sätt att lyssna innefattar också insikten att en person, vare sig det är en historiker eller en historisk deltagare, kan ha fel om många viktiga saker men ändå få en del saker rätt.

Till allt detta hör också att en historiker måste söka efter sammanhang, och inse att historien inte bara är ett virrvarr av intressanta eller motsägelsefulla eller irriterande fakta, eller den ena förbaskade saken efter den andra. Vad är innebörden, orsakerna som leder till vissa resultat som själva ger nya resultat? Varifrån kommer de alltid närvarande motsättningarna, och hur passar motsättningarna in i ett sammanhängande helt och förklarar vad som hände sedan? Samtidigt är det till stor hjälp att ivrigt söka efter saker som ifrågasätter sammanhanget. Ibland kan något som verkar motsäga din sammanhängande beskrivning hjälpa till att belysa något ”nytt” som behöver greppas för att få historien rätt. Om man tar en genväg för att avfärda den eller placera den i ett fack kanske man skapar ett felaktigt sammanhang som förvränger verkligheten.

De andrahandskällor (det vill säga redogörelser som skrivits av historiker) som är bäst är de som använder och gör rättvisa åt förstahandskällorna (material från den period som studeras – inklusive

5 För intressanta och lärorika diskussioner om historievetenskapen, se Edward H Carr, *Vad är historia*, på marxistarkiv.se; Richard J Evans, *In Defence of History*, New York: W W Norton 2000; Alex Callinicos, *Theories and Narratives: Reflections on the Philosophy of History*, Durham NC: Duke University Press 1995.

dokument, tidningar och tidningsartiklar, hågkomster från sådana som deltog, och så vidare). Det ställer frågan hur man använder förstahandskällor. Jag har redan berört det, men det finns mer att säga. För alla allvarligt menade påståenden är det bäst att ha mer än en referenspunkt i det historiska materialet, som åtminstone ger någon föreställning om förstahandstexterna. Bara för att Lenin till exempel skriver något, så avgör det i sig själv ingenting. Vilket var dokumentets syfte och sammanhang, hur stämmer det med andra dokument från Lenin, hur motsvarar det vad andra sa vid samma tidpunkt, och hur motsvarar det översikter i efterhand som andra deltagare gjort? (Senare hågkomster från deltagare måste givetvis jämföras med dokument från den tiden – minnet kan spela en spratt, och memoarer är inte alltid tillförlitliga.) Att förstå hur sådana saker hänger ihop hjälper oss att förstå den verkliga innebörden i ett visst Lenincitat. Som jag redan har antytt är det i allt detta viktigt att söka efter sammanhang men också efter komplicerande faktorer.

Med tanke på hur svårt detta är, så är det viktigt att inse att historia med nödvändighet är ett kollektivt arbete. Olika historiker som fördjupar sig i det historiska materialet kan ge användbar information och intressanta tolkningar, men de kommer oundvikligen att ha fel om en del. Andra som tränger in i materialet och väger in vad de har hittat och hur de tolkar det, kanske kommer fram till nya insikter och misstag som kan ifrågasättas av någon annan (som kan göra tillrättalägganden och ge nya insikter, och ibland göra misstag). Vissa sidor av detta gemensamma arbete kan leda till akademiska återvändsgränder eller att det görs ett kollektivt bygge av ideologiska dogmer (som oftast stöder status quo). Men en del av dem leder till ett gemensamt insamlande av mer information, fler insikter, större förståelse av vad som hände i historien.

Aktivistens sätt att närma sig frågan: fördelar och nackdelar

Innan vi övergår till att analysera bolsjevismen 1905 och 1912 vill jag använda några ögonblick till att fundera över det jag har kallat ”den aktivistiska nackdelen och den aktivistiska fördelen”. Lars Lihs fantastiska bok *Lenin Rediscovered* har som främsta syfte att krossa det han kallar ”läroboksbeskrivningen” av Lenin, som först gjordes av Kalla krigets antikommunister. Men han för också fram en kritik av Tony Cliff, John Molyneux och mig (och klumpar trots våra skillnader ihop oss).

I denna kritik konstaterar han helt riktigt att vi är politiska aktivister, och ibland talar han om oss som aktivistiska historiker. Jag menar att en sådan aktivism kan ge både fördelar och nackdelar för den som försöker skriva om bolsjevismens historia. En uppenbar fördel är att vi bryr oss passionerat om historien och känner till en del om den (vi är till exempel benägna att läsa Lenin seriöst) och vi är också helt negativa till det projekt som Kalla krigets antikommunister driver – vilket alltihop placerar oss i samma läger som Lars själv. Den ytterligare fördel som vi har är en ingående, inre kunskap (som Lars inte kan ha) om den revolutionära politikens och organisatoriska dynamikens slit och släp och röra. Ibland kan det ge insikter och ledtrådar, en ”insiders” kunskap om vilken praktisk innebörd vissa teoretiska texter kan ha.

Den aktivistiska nackdelen anser jag ha två sidor. Jag vill lägga ner lite tid på den första innan jag går vidare till den andra. Det finns en väldigt naturlig tendens – som jag redan har pekat på – att knyta historien till det vi upplever som dagens krav på vår egen politiska aktivitet och projekt, och det leder alltför ofta till genvägar och förvrängningar av hur vi tolkar historien – att läsa in nutiden i det förflutna på sätt som förvanskar det som egentligen hände förr. Vänsteraktivister är inte de enda historiker som gör det, men det är förvisso en frestelse och yrkesrisk för oss.

Å andra sidan tycker jag att det finns en styrka i den sida av den ”aktivistiska nackdelen” som jag kritiserar. Det finns för vår del en önskan att grunda våra perspektiv och vår verksamhet på det som faktiskt hände i historien, och ge människor – våra egna kamrater och andra – en känsla för det som hände i historien som en del av vänsterns politiska skolning och utvecklingen av ett socialistiskt klassmedvetande. Det finns populariserade skildringar av historien som senare har utvecklats och spridits, i en del fall breda översikter som A L Mortons *A People's History of England* [Folkets

historia om England], Howard Zinns *A People's History of the United States*, Chris Harmans *A People's History of the World*, Leo Hubermans *Människans rikedomar*, Sheila Rowbothams *Kvinnor, motstånd och revolution*, Peter Fryers *Staying Power* [Kvarstannande makt], min egen *Short History of the U.S. Working Class* [Kort historia om USA:s arbetarklass] och så vidare. Det finns också populariserade verk om bolsjevikerna och den ryska revolutionen, historien om Första maj, marxismen och så vidare. Oavsett sina begränsningar eller svagheter, så tillhör Tony Cliffs böcker om Lenin och Trotskij denna kategori, liksom ett antal pamfletter och korta böcker som givits ut av olika vänsterorganisationer. De har den positiva funktionen att utgöra en startpunkt för bredare grupper av människor – aktivister, arbetare, studenter och så vidare – att få en första förståelse av vad som har hänt i historien och hur det kan hänga ihop med dagens och morgondagens kamp.

Men kopplat till detta arbete är den andra aktivistiska nackdelen: en tendens från vår sida att vänja oss vid en grundläggande, övergripande historisk skildring – som är förenlig med de traditioner där våra organisationer har sina rötter – och som vi inte ifrågasätter, och som ibland hindrar oss att söka nya insikter om vad som faktiskt hände i historien. Det står i motsättning till en historiker som Lars. I en av mina debattartiklar delade jag med mig av min uppskattning av Lars, genom att konstatera att ”han enligt min åsikt är en forskare med betydande integritet, vars arbete förbättras avsevärt av det faktum att han talar ryska flytande och har ett oerhört fint intellekt och utsökt förstånd och böjelse för bildstormande, vilket gör det lättare att ha ett fruktbart kritiskt sinnat sätt att närma sig studier av Lenin.” Jag vill också upprepa den kritiska sidan av detta – ”att vara bildstormare med integritet innebär inte att han oundvikligen har rätt när han krossar en påstått ’ikonisk’ tolkning av vad som hände i historien”. Ibland kan han överdriva sin sak (vilket ökar det dramatiska i att krossa denna speciella ikon), och ibland kan han till och med ha fel om något. Men Lars besväras inte av den ”aktivistiska nackdelen” och har givit ovärderliga och utmanande bidrag till det gemensamma arbetet att förstå vad som verkligen hände under bolsjevismens historia.

Bolsjevismens uppkomst

Meningsmotsättningarna på senare tid mellan Lars och mig har gällt två frågor: innebörden av den debatt som bröt ut bland bolsjevikerna vid en konferens i april 1905, och hurvida bolsjevikerna blev ett separat parti som ett resultat av en konferens i Prag i januari 1912. Det verkar som om Lars har två primära överväganden här. Den ena är att försvara sin tolkning av Lenins pamflett *Vad bör göras?* – som ett dokument som ligger helt i linje med marxismens revolutionärt demokratiska väsen och är djupt optimistiskt om arbetarklassens förmåga att göra revolution. (Jag håller med om denna tolkning.) Hans andra övervägande hör ihop med detta – att Lenins syn på det revolutionära partiet inte har något att göra med den konspiratoriska elitism som ”lärobokstolkningen” tillskriver honom, utan i själva verket var en uppfattning som de flesta marxister i hela världen höll med om vid den tiden, inklusive de tyska socialdemokraterna som var samlade kring August Bebel och Karl Kautsky (i grund och botten håller jag med honom om detta också). Andra som deltagit i debatten har försökt använda auktoriteten i Lars’ arbeten med en bredare angelägenhet i sinnet – att slå fast en historisk leninistisk auktoritet till stöd för projekt rörande någon sorts socialistisk enhet. Om bolsjevikerna och mensjevikerna var delar av samma organisation, och om Lenin ansåg att det var bra (som en god socialdemokrat som – likt mensjevikerna – anammade Karl Kautskys linje), då borde vi givetvis göra samma sak. Jag kommer att ta itu med den frågan i ett annat tal. Lars har ingen uppfattning om detta – han inriktar sig på vad som faktiskt hände i historien.

Jag tycker att tvisten mellan Lars och mig har minskat dramatiskt både i frågan om 1905 och 1912. Först ska jag försöka sammanfatta läget i den första kontroversen på ett sätt som jag tror att Lars kan hålla med om.

Vid en bolsjevikkonferens i april 1905 bröt det ut en diskussion mellan Lenin på ena sidan och på den andra ett antal praktiska bolsjevikiska aktivister som arbetade underjordiskt inne i Ryssland,

och som kallades kommittémän. Debatten verkar ha handlat om frågan om hur öppet det revolutionära partiet kunde och skulle vara, och rörde speciellt frågan om hur man mitt under arbetarupproret 1905 skulle få in fler arbetare i partiets revolutionära kommittéer. En belgisk historiker vid namn Marcel Liebman hävdade i sin bok *Lenins leninism* att detta var ett bredare mönster i Lenins historia – att svänga från auktoritärt elitistiska tendenser (som till exempel återspeglades i *Vad bör göras?*) till revolutionärt demokratiska tendenser (som återspeglades under diskussionen med hans kamrater, de rigida kommittémännen). Tony Cliff följde denna tolkning och hävdade att kommittémännen ville vidhålla de odemokratiska tankarna i *Vad bör göras?*, medan Lenin ville överge dessa tankar. Men det verkar uppenbart att Liebman-Cliffs tolkning av Lenins pamflett från 1902 är felaktig – och att deras tolkning av debatten 1905 därmed har allvarliga brister.

Samtidigt är det uppenbart att det *var* en hård debatt 1905 – med Lenin och en del bolsjevikiska kamrater på ena sidan och ett antal bolsjevikiska kommittémän på den andra – kring frågan om att skapa större öppenhet och deltagande av arbetare i den bolsjevikiska organisationen i Ryssland, och att Lenin förlorade omröstningen om denna fråga. Det finns dokument från Aprilkonferensen som visar att det stämmer, och även två ”berättelser från inblandade” på engelska – en av Solomon Schwarz, som var bolsjevik på den tiden men senare blev mensjevik, och en annan av Lenins partner och nära kamrat Nadezjda Krupskaja. Schwarz’ slutsatser är ämnade att visa på bolsjevismens dogmatiskt sekteristiska egenskaper som till och med Lenin var orolig för, medan Krupskajas slutsats var att det var tillväxtproblem hos bolsjevismen som man till slut övervann, delvis med hjälp av Lenins ansträngningar – men båda berättar i grund och botten samma historia, som är kritisk mot de segerrika kommittémännen. Frågan återstår vem som hade rätt – Lenin eller kommittémännen (för vilka, enligt Lars, en av de ledande talesmännen vid den tiden var Lev Kamenev). Tills det läggs fram bevis på motsatsen lutar jag åt att lita på Krupskajas redogörelse, med dess antagande att Lenin hade rätt. Vid ett tillfälle under vår debatt lutade Lars åt att Kamenev och kommittémännen hade en bättre förståelse för verkligheten i Ryssland. Det är en fascinerande fråga – och bara någon som Lars, som talar ryska flytande, kan hjälpa oss att komma närmare en lösning på den.⁶

Lars Lih står främst bland dem som avvisar den stalinistiska uppfattningen – som spreds på 1930-talet (och senare anammades av Kalla krigets antikommunister) – att Lenin så tidigt som 1902 började upprätta en ”ny sorts parti” (som skulle vara kvalitativt annorlunda än den gamla socialdemokratiska modellen). Enligt denna tolkning uppstod detta parti äntligen i och med den formella splittringen med mensjevikerna 1912. Lars inte bara förnekade detta, utan med en bildstormande fanfar tillkännagav han i en diskussion 2012 att han omprövade sin gamla bedömning, som han hade fört fram i sin utmärkta korta biografi *Lenin*, som givits ut ett år tidigare, och anslöt sig till Pham Binhs avvisande av (som Pham säger) ”myten att mensjevikerna och bolsjevikerna splittrades i två partier 1912”. I själva verket var Lars’ formulering mer återhållsam. Han sa: ”Lenin och bolsjevikerna *började inte* organisera sin fraktion som ett separat parti, de förnekade häftigt att de hade gjort det efter konferensen, och de var berättigade att förneka det.”

Efter ett betydande meningsutbyte, som omfattade min långa och fullständigt dokumenterade artikel med rubriken ”Bolsjevikpartiets födelse 1912”, gjorde Lars följande bedömning, som jag anser återspeglar ett närmande mellan våra uppfattningar:

Nyligen har Paul Le Blanc skrivit en lång och lärorik artikel om Pragkonferensen, som avslutas: ”i alla praktiska avseenden var det parti som uppstod ur det allryska RSDAP:s Pragkonferens ett bolsjevikiskt parti”. De avgörande orden här är ”i alla praktiska avseenden”. Paul pekar på ett antal skäl att likställa bolsjevismen och partiet: den nya centralkommittén bestod till sin övervägande del av bolsjevik; bolsjevikernas ansträngningar att bilda en koalition med ”parti-mensjevikerna” ledde inte till mycket; de andra fraktionerna erkände inte legitimiteten hos de

⁶ Se den omfattande diskussionen och dokumentationen i Paul Le Blanc, ”The Lenin Wars: Over a Cliff with Lars Lih”, *Links International Journal of Socialist Renewal*.

centrala institutioner som valdes av Pragkonferensen och de försökte (inte särskilt framgångsrikt) upprätta konkurrerande institutioner; det finns en direkt organisatorisk kontinuitet mellan 1912 års centralkommitté och kommunistpartiets centralkommitté 1918, som lade ”bolsjevikerna” till det officiella namnet. Allt detta stämmer, men strider inte på något sätt mot mitt tidigare uttalande om Lenins och bolsjevikernas *uppfattningar och mål* 1912.⁷

Som Lars fortsätter, finns det ett antal tvistefrågor som inte är lösta. En av dem identifierar han så här: ”Jag anser att Paul inte tillräckligt tar hänsyn till möjligheten att den bolsjevikiska *uppfattningen* 1912 inte går att härleda direkt från det som, ’i alla praktiska avseenden’, visade sig bli det faktiska resultatet.” Jag tycker att det är en viktig fråga, och jag tror att det till och med är ännu mer komplicerat än vad Lars antyder. Det som Lenin sa under vissa diskussioner och hur en del av hans formuleringar stämmer med vad han faktiskt tyckte (i den mån det går att avgöra från brev och andra dokument) är en annan fråga. Ännu en handlar om möjligheten – troligen oundviklig – av att det Lenin ansåg och det vissa av hans bolsjevikiska kamrater ansåg och sa kanske inte är alldeles detsamma.

Jag kan inte ge några definitiva svar i detta tal, men det går att säga en del om det arbete som återstår att göra. För att besvara denna och andra frågor måste vi på allvar ta hänsyn till vad som hände innan, och det på två olika sätt.

En faktor att tänka på är att bolsjevikkonferensen i april 1905 som vi talat om tidigare i själva verket var det Ryska socialdemokratiska arbetarpartiets tredje kongress. Men bara bolsjevikerna deltog – mensjevikerna bojkottade. I sin biografi *Lenin* från 2005 (knappast en perfekt bok, men med en del verkligt starka sidor) beskriver Christopher Read det så här:

Det var således inte bara Lenins fel att alla delegater var leninister när den tredje kongressen samlades i London den 25 april 1905. Lenin utnyttjade kongressen ... för att upprätta ett leninistiskt grepp om de viktigaste partiinstitutionerna. De tidningar som fanns – *Iskra* och *Vperjod* – upplöstes och en ny tidning, *Proletarij*, inrättades som partiets officiella tidning med Lenin som redaktör. Det valdes en helt leninistisk centralkommitté ... I juni skrev Lenin till och med till den Internationella socialistiska byrån i Bryssel och krävde att den skulle erkänna *Proletarij* som den enda officiella tidningen och sluta att erkänna *Iskra*.⁸

I detta läge var Lenin givetvis inte benägen att bryta med mensjevikerna helt och definitivt, och det gjordes snart ansträngningar att hela sprickan – och de var speciellt framgångsrika under det revolutionära tumultet 1905. Men poängen är att vi 1912 ser ett mycket likartat scenario, men att Lenin och andra då redan hade gjort dessa erfarenheter och sett vad ”enheten” visade sig bli under åren efter 1905. Det fanns en växande vanmakt över hur likvidationismen (att överge det underjordiska revolutionära arbetet) växte i styrka bland en stor del av mensjevikerna, tillsammans med tolerans och anpassning till likvidationismen bland en annan stor del av mensjevikerna, att resolutioner mot likvidatorerna antogs men trotsades, att det fanns en mensjevikisk fientlighet mot bolsjevikerna och en relativ förlamning av RSDAP.

1911 samarbetade Kamenev och Lenin för att skriva den oförsonliga polemiken *De två partierna*, och de leninistiska bolsjevikerna förbands att organisera en konferens med RSDAP i Prag – på liknande sätt som hände i april 1905. Med en skillnad – den här gången var avsikten att utesluta majoriteten av mensjevikerna, och också förväntningar att andra mycket väl skulle kunna bojkotta den. Det är intressant att konstatera hur Rosa Luxemburg tolkade situationen, när hon talade å det socialdemokratiska partiet i kungadömet Polen och Litauens vägnar på hösten 1911. Vid den här tidpunkten stod Luxemburg mycket närmare Lenin och bolsjevikerna än vad hon hade gjort sex år

7 Lars Lih, ”A Faction is Not a Party”, *Weekly Worker*, nr 912, 3 maj 2012; för artikeln om 1912, se Paul Le Blanc, ”The Birth of the Bolshevik Party in 1912”, *Links International Journal of Socialist Renewal*, 17 april 2012.

8 Christopher Read, *Lenin, A Revolutionary Life*, London/New York: Routledge 2005, s 78.

tidigare – men hon oroades över den praktiska möjligheten att det faktiskt skulle uppstå två partier ur RSDAP. ”Med tanke på de cyniska överdrifterna från de delar som ansluter sig till likvidatorerna Martov, Dan och kompani”, skrev hon, ”började Lenin och hans vänner ta itu med frågan att sammankalla en partikonferens som skulle utesluta *Golos*-tendensen [det vill säga Martov, Dan och kompani]”, och tillade att ”det finns vad gäller den politiska bedömningen av mensjevikererna inga avgörande skillnader mellan vår tendens och Lenin.”

Detta samförstånd är uppenbart i Luxemburgs beskrivning av den interna situationen i RSDAP:s icke bolsjevikeriska delar: ”’Mensjevikerernas’ opportunistiska orgier och deras öppna stöd till likvidatorerna ledde ... till en splittring mitt i deras led och till att ’partimensjevikererna’ under ledning av Georgij Plechanov lämnade.” Luxemburg var respektfull mot partimensjevikererna men var lika hållfull som Lenin mot de ultravänsteristiska bolsjeviker som var bundsförvanter till Bogdanov, och även mot Trotskijs ”fraktionsfientliga” fraktion. Men hon var oroad över att bolsjevikererna, som ”bara ville bilda ett block med ’partimensjevikererna’”, gjorde vad hon ansåg vara ett destruktivt försök att stänga ute mensjevikererna kring Martov och Dan och även de mindre grupperna. ”Detta envisa bolsjevikeriska krig mot alla andra grupper har till och med fått till resultat”, konstaterade hon, ”att Plechanovs grupp skrämts av den leninistiska fraktionens isolering, och också definitivt har backat från den allians som Lenin såg som den enda möjligheten.”⁹

Pragkonferensen 1912 förkunnade inte att det existerade ett nytt bolsjevikeriskt parti. Den förkunnade en omorganisering och ett förnyande av RSDAP – som dock var lika mycket under bolsjevikerisk kontroll som 1905. Utom att det nu inte gjordes några ansträngningar att dra sig tillbaka i enhetens intresse. Som Lars Lih pekar på var Lenins och hans kamraters formella ståndpunkt att denna version av RSDAP inte bara och uteslutande skulle vara bolsjevikerisk. Och jag tror att Lars har rätt när han (i ”Bolsjevismen och den revolutionära socialdemokratien”, den avslutande artikeln i hans serie i tre delar om bolsjevismen i *Weekly Worker*) säger att Lenin och hans bolsjevikeriska kamrater ”inte propagerade för ’ett nytt sorts parti’ som stalinistiska historiker senare velat påstå. De propagerade partiprincipen som *den alltid hade tolkats inom Andra internationalen*.”¹⁰ Deras mål var en organisation som överensstämde med en idealiserad uppfattning om det tyska socialdemokratiska partiet, ett parti som inte kompromissade bort sin revolutionära förstfödsrätt utan förblev troget mot den revolutionära marxismen. Men det som uppstod 1912 var icke desto mindre ett bolsjevikeriskt parti, med en bolsjevikerisk ledning som följde en bolsjevikerisk linje. Att förneka att Lenin ens kunde tänka sig att något sådant skulle kunna uppstå ur Pragkonferensen 1912 är intressant och värt att överväga, men inte helt övertygande på mig. Men det återstår arbete att göra för att klargöra vilka de mest rimliga svaren kan vara på denna och andra frågor.

Lärdomar för vår tid (och inte lärdomar)

Här skulle jag vilja övergå till frågan om att hitta lärdomar – och inte lärdomar – i allt detta för vår egen tid. Om vi menar allvar med att studera och förstå historien så kan vi naturligtvis inte nöja oss med att skapa moraliska berättelser för att bekräfta oss själva, våra organisationer och våra speciella politiska projekt. Inte heller kan vi förvänta oss att hitta färdiga recept för att tillaga revolutionära rätter här och nu. Vi kan hitta lärdomar och insikter som kan hjälpa oss att lista ut vad vi ska göra – men vi måste vara seriösa när vi gör det, undvika okritiska idealiseringar och försöka hitta likheter och skillnader mellan exempelvis Lenins omvärld och vår egen.

Inget av det vi står inför är precis som det var för Lenin och hans kamrater. Vårt 1903 och 1905 och 1912 och 1917 kanske inte alls ser ut som deras, och händelseutvecklingen kan skilja sig åt dramatiskt. Vi bör undvika att agera och tala som om vi befinner oss i motsvarigheten till deras 1912 eller

9 Rosa Luxemburg, ”Credo: On the State of Russian Social Democracy”, i Peter Hudis och Kevin Anderson, red, *The Rosa Luxemburg Reader*, New York: Monthly Review Press 2004, s 269, 272, 273.

10 Lars Lih, ”Bolshevism and Revolutionary Social Democracy”, *Weekly Worker*, nr 917, 7 juni 2012.

1917 när vi i själva verket kanske befinner oss närmare motsvarigheten till deras 1898 eller 1901. Än mer, i så måtto som den socialistiska rörelsen och arbetarklassen inte är sammanflätade och samspelar på något betydande sätt, så har vi i vår nutida värld inte kommit förbi den revolutionära politikens ruta ett. På vissa sätt har vår verklighet väldigt lite att göra med den verklighet som rådde då det fanns en Andra international eller en Tredje international – den är på vissa sätt närmare den verklighet som fanns innan Första internationalen bildades.¹¹

Denna uppfattning att våra vägar absolut inte kan kopiera Lenins och hans kamraters väg råkar för övrigt utgöra en central lärosats i ”den leninistiska ortodoxin”. 1919 kommenterade Lenin att ”varje nation går i samma historiska riktning”, men var och en måste följa ”väldigt olika svängar och krok-vägar”. Han tillade att ”de mer bildade länderna gör det naturligtvis på ett sätt som skiljer sig från de mindre bildade nationerna. Finland går framåt på ett annat sätt. Tyskland går framåt på ett annat sätt.” 1921 tillrådde han andra kamrater att ”avstå från att kopiera vår taktik, utan grundligt variera den och anpassa den till de olika konkreta förhållandena.” Han sa till de italienska kamraterna att principerna ”måste anpassas till de olika ländernas speciella förhållanden. Revolutionen i Italien kommer att följa en annan väg än den i Ryssland. Den kommer att börja på ett annat sätt. Hur? Varken ni eller vi vet det.” 1922 sa Lenin till kamrater i Kommunistiska internationalen att de inte skulle ”hänga upp [Rysslands erfarenheter] i ett hörn som en ikon och tillbe” dem. Jag bör tillägga att denna sista kommentar – tvärtemot en del missuppfattningar – inte betyder att Lenin ansåg att de ryska erfarenheterna var ovidkommande, utan istället att de skulle studeras kritiskt, och anammas och tillämpas på ett kreativt sätt på de nya och annorlunda omständigheterna.¹²

Kopplat till detta finns det vissa gemensamma drag mellan Lenins verklighet och vår. Och det förefaller finnas mycket positiva kvaliteter hos det som Lenin och hans kamrater höll på med. Innan vi tittar på dessa kvaliteter tror jag att det är av värde att överväga vad det skulle betyda att ge Lenin den uppmärksamhet han förtjänar – vilket innefattar att närma sig den på ett kritiskt engagerat sätt. Att studera Lenins verk innebär delvis att läsa vad han hade att säga för att förstå hans tänkande. Det är viktigt att inte bara se vad han hade att säga utan också vad han gjorde. Vad hoppade han göra, vad trodde han att han gjorde, vad gjorde han egentligen – och i vilken utsträckning var han medveten om vad han faktiskt gjorde? Vad gick fel och vad blev rätt? Hur stämde Lenins tänkande med hans och hans kamraters erfarenheter, och hur stämmer det med våra egna erfarenheter?

Även om det finns många frågor att besvara tror jag att Lenin och bolsjevikerna helt klart hade vissa positiva kvaliteter som det är värt att lära av. Trots de vanliga påståendena från kritiker och till och med en del påstådda anhängare, så är det inte sant att Lenin ville bygga en organisation som bara han skulle styra. Mer än en gång drog en majoritet av hans kamrater (ibland med rätta, ibland kanske inte) slutsatsen att han hade fel om det ena eller det andra, och röstade ner honom – som i april 1905. I vissa sammanhang, som om man skulle publicera någon av hans polemiska artiklar i partiets tidning, så ignorerade de helt enkelt honom, till hans stora förtret.¹³ Även om Lenin tyckte ganska illa om att man inte höll med om honom eller att bli nedröstad, och stred våldsamt för de ståndpunkter som han ansåg vara riktiga, som i april 1905, så var han för en organisation som fungerade som ett demokratiskt, sammanhållet, aktivistiskt kollektiv. Som svar på en kommentar från Adolf Joffe 1921, att ”centralkommittén – *c'est vous*”, invände Lenin energiskt att det helt enkelt inte var sant, och utvecklade det: ”Som du känner till från diskussionen besegrade den gamla centralkommittén (1919-1920) mig i en oerhört viktig fråga. I organisatoriska och personliga frågor har jag varit i minoritet ett oräkneligt antal gånger. Du har själv sett många exempel på det när du

11 Detta tas upp i Paul Le Blanc, *Lenin och det revolutionära partiet*, på marxistarkiv.se, s 257, 262.

12 Read, s 226. En felaktig tolkning av det sista citatet förs fram i Paul Kellogg, ”Leninism: It's Not What You Think”, *Links International Journal of Socialist Renewal*, som hävdar att Lenin avvisade en påstått tvivelaktig och dogmatisk text om partiets organisatoriska principer, som Kommunistiska internationalen påstås ha antagit på grund av Gregorij Zinovjeps maktfullkomlighet, ett dokument som det sägs att Lenin inte var med om att skriva. I själva

satt med i centralkommittén.”¹⁴ Det är också värt att notera en punkt som Krupskaja betonar i *Lenin*:

Hela sitt liv – ända till slutet – betraktade han partikongresser som någonting oerhört betydelsefullt. Han ansåg att partikongressen var den högsta instansen, där allt personligt måste kastas överbord, där inget fick döljas och där allt måste sägas öppet. Iljitj förberedde sig särskilt omsorgsfullt till partikongresserna, tänkte särskilt noggrant igenom sina tal till dem.¹⁵

Tillsammans med detta åtagande att bygga en demokratiskt revolutionär organisation menar jag att det finns tillräckligt mycket forskning för att visa att Lenin på allvar anammade och anlidade, använde och utvecklade den marxistiska teorin – inte som en abstrakt intellektuell åtskild från arbetarrörelsen, utan som en revolutionär intellektuell som hade blivit en integrerad del av arbetarrörelsen. Han förenade analys, politisk skolning, program, strategi och taktik i en klar, sammanhängande, dynamisk helhet. Och trots en del oundvikliga begränsningar och misstag är hans samlade meritlista som revolutionärt marxistisk teoretiker och politisk ledare mycket imponerande och matchas av få.

Den bolsjevikiska organisation som Lenin var så central i att utforma var också imponerande, inspirerades av en relativt högkvalitativ marxistisk teori, och innehöll en varierande rad talangfulla och kreativa aktivister och seriösa tänkare – som inte var rädda för att vara oense med varandra och med Lenin, beslutsamma att försvara sina åsikter, hjälpa till att pröva majoritetens perspektiv i praktiken och – om det behövdes – göra förändringar och justeringar, lära sig genom debatt och aktivism och erfarenheter. Det var en demokratiskt aktivistisk organisation som lyckades knyta an till arbetaraktivisternas faktiska medvetande och verkliga kamp, och hjälpte till att smida fram en klassmedveten förtruppsorganisation som kunde ge ledarskap under den praktiska kampen här och nu på ett sätt som hjälpte ett skikt av klasskampskämpar att leda revolutionen 1917.

Kamenev, hans livslånga kamrat och den första redaktören till Lenins samlade verk, kommenterade att medan ”Lenins lära i sin helhet och med alla sina följder är grundad i Karl Marx’ och Friedrich Engels’ vetenskapliga socialism”, så finns det samtidigt ett nytt element, som ”utgörs av en anpassning av marxismens grundläggande principer och metoder till en historisk inramning och period som var helt okänd för Marx.”¹⁶

Att göra samma sak och anpassa Lenins och bolsjevismens grundläggande principer och metoder till vår egen inramning och period, som var helt okänd för Lenin och hans kamrater, slår mig som en utmaning som är värd att anta.

Att möta problem

Medan jag lutar åt att betrakta de bolsjevik-leninistiska erfarenheterna fram till 1917 på ett mycket positivt sätt, och antar att vi kan hitta användbara insikter och lärdomar genom att på ett kritiskt sinnat sätt ta itu med dessa 14 års erfarenheter, så fanns det efter det, innan Lenin dog, en sex år lång erfarenhet där det som Lars Lih kallar ”det heroiska scenariot” inte lyckades bemöta den katastrofala verkligheten. Enligt scenariot före 1918 skulle de klassmedvetna arbetarna och deras

---

verket hjälpte Lenin aktivt Otto Kuusinen under utarbetandet av dokumentet och stödde det starkt. Se Aino Kuusinen, *Vi skola nästan alla dö*, på marxistarkiv.se, och Lenins brev till Otto Kuusinen och Wilhelm Koenen i *Collected Works*, band 42, Moskva: Progress Publishers 1971, s 316-319, och till Gregorij Zinovjev, *ibid*, band 45, s 185-186. Se även John Riddell, red, *Toward the United Front: Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International, 1922*, Leiden/Boston: Brill 2012, s 303-305. Min egen helt annorlunda tolkning av det material Kellogg behandlar finns i *Lenin och det revolutionära partiet*, s 224-225.

13 Carter Elwood, ”Lenin and *Pravda*, 1912-1914”, i Carter Elwood, *The Non-Geometric Lenin: Essays on the Development of the Bolshevik Party 1910-1914*, London/New York: Anthem Press 2011, s 37-55. För en bra recension av denna bok, se Lars T Lih, ”The Non-Geometric Elwood”, *Canadian Slavonic Papers/Revue canadienne des slaviste*, vol LIV, nr 1-2, mars-juni 2012, s 45-73.

14 Citerat i Robert C Tucker, *Stalin as Revolutionary 1879-1929*, New York: W W Norton 1978, s 51.

15 N K Krupskaja, *Lenin*, på marxistarkiv.se, s 40.

16 Kamenev, citerad i Paul Le Blanc, *Lenin och det revolutionära partiet*, s 28-29.

trogna allierade bland fattigbönderna upprätta en revolutionärt demokratisk kommunstat som skulle inspirera arbetarrevolutioner över hela världen och förbereda scenen för de frias och jämlikas socialistiska världsordning. Det var scenariot.

Enligt Christopher Read "[började] Lenins förhoppningar och förväntningar på Oktoberrevolutionen ... falla samman nästan ända från första dagen." Det kanske är en överdrift, men det finns tillräckligt mycket sanning i det för att hjälpa oss förstå det Lars Lih berättar:

Från och med 1919 förlorade hans tal sin tidigare skärpa och saknade alltmer fokus, upprepade sig, kom från ämnet. Han börjar vackla när han letar efter ett sätt att få sitt ideologiska scenario att passa till händelserna. En ny och oväntad egenskap uppträder: Lenin är osäker på sig själv.

Read konstaterar att "Lenin var djupt medveten om hur sköra de krafter var som hade fört honom till makten, men också den epokgörande betydelsen av det som hände", och tillägger att "mitt under Första världskriget, under den våldsammaste mänskliga blodsutgjutelsen någonsin, verkade moralisk finess inte bara begränsande utan motbjudande. Några få offer, ett ögonblick av skoningslöshet, var inte bara berättigat utan krävdes om man skulle rädda miljonerna vid fronten och från den imperialistiska utsugningens världsomfattande tentakler."¹⁷ För flera år sedan skrev Isaac Deutscher om samma period, och kommenterade:

Sedan kommer den stora tragedin, den ryska revolutionens isolering; den dukade under för den otroliga, obegripliga ödeläggelse, fattigdom, svält och de sjukdomar som blev resultatet av invasionskriget, inbördeskrigen och givetvis det långvariga och utmattande världskriget som inte hade skapats av bolsjevikerna. Som ett resultat av allt detta släpptes terrorn lös i Ryssland. Människor förlorade sin jämvikt. Till och med ledarna förlorade sin klarsynthet. De handlade under ett överväldigande och omänskligt tryck. Jag tänker inte döma dem, klandra dem eller rättfärdiga dem. Jag kan bara se den historiska processens djupa tragik, som ledde till att våldet förhärligades. Men det som skulle ha blivit ett glas våld blev spänner och fyllda spänner, och sedan floder av våld. Det är den ryska revolutionens tragedi.¹⁸

Det finns mycket att säga om denna period, om vad Lenin och hans kamrater gjorde och underlät att göra, och om misstag och blinda fläckar som går att återfinna under den tidigare perioden (fram till 1917) som kan ha bidragit till katastrofen som följde.¹⁹

Även här finns lärdomar att dra. För en del är den läxa som bör dras att man måste avvisa Lenin och allt han stod för. Med tanke på den historiska verkligheten och vår verklighet idag, och de enastående framsteg som föregick katastrofen, tycker jag inte att vi har råd att göra det. Men det är lika viktigt för oss att inte bara noga undersöka Lenins tänkande och handlingar under denna tragiskt våldsamma och auktoritära utveckling, utan också överväga de positiva sätt med vilka han själv försökte övervinna och överskrida och gå utöver fasorna under den sista perioden av sitt liv.

Vi har inte råd med ytlighet eller moraliska lögnar eller sekterismens dogmatiska visshet när vi brottas med frågan om vad som hände i historien och med frågan om vad som bör göras. Vi måste ta Lenin på större allvar än så, ty det som sociologen C Wright Mills sa om Marx är också sant för

17 Lars Lih, *Lenin*, London: Reaktion 2011, s 188; Read, s 208.

18 Isaac Deutscher, "Marxism and Nonviolence", i *Marxism in Our Time*, s 86. Se även Read, s 246-255 och Arno J Mayer, *The Furies: Violence and Terror in the French and Russian Revolutions*, Princeton, NJ: Princeton University Press 2002.

19 Bland de källor som är användbara för detta finns Alexander Rabinowitch, *The Bolsheviks in Power: The First Year of Soviet Rule in Petrograd*, New York: W W Norton 2007; Victor Serge, *En revolutionärs minnen*, på marxistarkiv.se, i synnerhet s 91-220; de något motsägelsefulla studierna, Simon Pirani, *The Russian Revolution in Retreat, 1920-24*, New York: Routledge 2008 och Kevin Murphy, *Revolution and Counterrevolution: Class Struggle in a Moscow Metal Factory*, Chicago: Haymarket Books 2007; Moshe Lewin, *Lenins sista strid*, på marxistarkiv.se; V I Lenin, *Lenin's Final Fight, Speeches and Writings 1922-23*, red, George Fyson, New York: Pathfinder Press 1995.

Lenin: ”Att studera hans verk idag och sedan komma tillbaka till våra egna angelägenheter ökar våra chanser att möta dem med användbara teorier och lösningar.”²⁰

---

20 C Wright Mills, *The Marxists*, New York: Dell Publishing Co 1962, s 35.